

POSljedice GLOBALIZACIJE GOSPODARSTVA

OSNOVNE OZNAKE POSTINDUSTRIJSKOG DOBA

ŠEST RAZVOJNIH FAZA GOSPODARSTVA

- razvoj promatramo s gledišta danas najrazvijenijih država svijeta
- faze:
 1. **agrarne** društva – mala, lokalna tržišta, slabo razvijena trgovina i prometna sredstva malog kapaciteta
 2. **manufakturno** društvo – nakon velikih geo. otkrića – proizvodnja dobara u manufakturama, sirovine iz kolonija – širi se trgovina i promet – društvene promjene – stvara se građanski sloj društva
 3. **moderno** društvo – izum parnog stroja – raste broj industrijskih pogona (lociranih u gradovima) – izraženi procesi deagrarizacije i deruralizacije na selu te urbanizacije i industrijalizacije u urbanim sredinama
 4. **faza zrelog industrijskog društva** – potkraj 19. st u ovu fazu ulaze industrijski razvijenije zemlje – kolonijalni imperijalizam europskih zemalja i rast investicija u industriju
 5. **faza masovne proizvodnje ili fordizam** – sredinom 20. st – masovna serijska proizvodnja, rast standarda stanovništva i stvaranje potrošačkog društva
 - razvijaju se tercijarne i kvartarne djelatnosti
 6. **faza globalnog društva ili društvo znanja** – prevlast multinacionalnih kompanija, razvoj informacijskih tehnologija, premještanje industrije u manje razvijene regije, smanjenje broja ind. radnika (ali ne i udjela industrije u BDP-u)
 - radnici iz industrije zapošljavaju se u tercijarnim i kvartarnim djelatnostima
 - udio BDP-a i zaposlenih u primarnim djelatnostima se smanjila na ispod 5%; u sekundarnim 20-25% zaposlenih te tercijarni i kvartarni sektor oko 70%
 - **poslijeindustrijsko** društvo (doba) – drugi naziv za ovu fazu radi smanjenja broja ind. radnika
- velike regionalne razlike u razvijenosti u svijetu – diferenciranost geografskog prostora – koje se još više povećavaju radi nejednakog razvoja

PET CIKLUSA INDUSTRIJALIZACIJE

- industrijalizacija – razvoj i jačanje industrije, povećanje udjela zaposlenih u sekundarnim djelatnostima.
- proces industrijalizacije odvijao se u 5 ciklusa:
 1. **od početka primjene parnog stroja do 1815. g**
 - prednjače UK, Belgija i SAD
 2. **od 1815. do 1880-ih**
 - industrijalizacija se širi u Francusku, Njemačku, Rusiju, Austro-Ugarsku Monarhiju, Švedsku
 - prevladava metalurgija – čelik, gradnja željezničkih pruga i brodogradnja
 3. **od 1880-ih do 1. svj. rata**
 - industrijalizacija zahvaća zemlje južne Europe (Italije) i neke zemlje Novog svijeta (Kanada i Australija)
 - u starim ind. regijama šire se kemijska i elektrotehnička ind. te proizvodnja vozila i opreme
 4. **međuratno razdoblje**
 - industrijalizacija se širi u zemlje srednje Europe (Čehoslovačka, Poljska) i dijelove istočne Azije (Japan)
 - UK prestaje biti vodeća ind. zemlja, ulogu preuzima SAD
 5. **druga polovica 20. st**
 - industrijalizacija se širi na zemlje istočne, jugoistočne i jugozapadne Azije (Koreja, Tajvan, Saudijska Arabija, Irak, Iran, Kuvajt, Singapur) te polako i na ostale zemlje svijeta

- naglo se razvijaju automobilska, zrakoplovna, elektrotehnička i kemijska ind.
- krajem 20. st – industrija visoke tehnologije, mikroelektrotehnika, svemirska tehnologija i robotika
- Kina postaje industrijska velesila

PROSTORNE I ORGANIZACIJSKE PROMJENE INDUSTRIJE

- **tehnopolisi** – porast sredstava komuniciranja, brz razvoj prometa, povezivanje industrije i znanstvenih institucija
- svijet postaje međuzavisan – globalno selo
- rast svjetske trgovine (uvoz i izvoz) i ubrzano stvaranje i jačanje regionalnih integracija (EU, NAFTA, ASEAN i dr)
- mijenja se način poslovanja – **JIT** ili **JOT** sustav organizacije i **kaizen** u Japanu
 - kaizen – udruženje malih poduzeća s velikim multinacionalnim kompanijama – kooperanti
- sve više se ulaže u istraživanje i razvoj, a posebno na polju tehnologije
- izbor lokacije proizvodnje bitno se promijenio – na prvom mjestu su **ekološki i mikrolokacijski faktori** – za lokaciju su bitni lokalni uvjeti (npr. poticaji, porezi, uređene poduzetničke zone, školovana radna snaga, jeftina infrastruktura...) – faktor dostupnosti postaje manje važan
- negativne posljedice **posljeindustrijskog** društva – produbljenje nejednakog razvoja regija u svijetu, nove krize, migracije stanovništva

GLOBALIZACIJA GOSPODARSTVA

- globalno gospodarstvo je širenje i produbljivanje međunarodnih tokova trgovine, financija i informacija u jedno povezano globalno tržište
- globalno gospodarstvo je ekonomija koja ima sposobnost raditi kao jedinica stvarnog vremena na planetarnoj razini – pritiskom jednog gumba goleme količine novca se odašilju diljem svijeta

SVE VEĆI PROTOK ROBA I KAPITALA

- **globalizacija** je opća gospodarska, politička i kulturna povezanost svijeta
- s ekonomskog gledišta, globalizacija je proces kojim se umanjuju zapreke u međunarodnoj trgovini i povećava međunarodna ekonomska integracija država te rezultira stvaranjem globalnog tržišta
- početkom globalizacije smatra se
 - prva industrijska revolucija i kapitalistički način proizvodnje (cilj je stjecanje)
 - drugi smatraju početak globalizacije krajem 20. st kada se razvija telekomunikacija i prometni sustav, informatizira društvo i ostvaruje tehnološki napredak
- obilježja globalizacije:
 - dinamičan tehnološki napredak i inovativnost
 - ekonomska prilagodljivost
 - konkurentnost
- cjeloživotno učenje i usavršavanje
- **ekonomija znanja i ekonomija informacija** – novi oblici ekonomije

GLOBALIZACIJA INDUSTRIJE

- planiranje se odvija u sjedištima kompanija, a proizvodnja se organizira u više pogona diljem svijeta a proizvode se prodaje u što više zemalja
- globalizacija je posebno zahvatila farmaceutsku, naftnu, telekomunikacijsku, biotehnološku, elektroničku i automobilsku industriju

GLOBALIZACIJA TRGOVINE I IZRAVNIH STRANIH ULAGANJA

- sve veća proizvodnja roba i usluga te smanjenje cijena prijevoza potaklo je globalizaciju svjetske trgovine

- svjetska proizvodnja robe se povećala 5 puta od 1950. do 1994., dok se međunarodna trgovina robom povećala 14 puta
- od 1990. do 2012. vrijednost svjetske trgovine raste 20 puta brže od svjetske proizvodnje roba
- ljudi više kupuju robu proizvedenu u drugim zemljama
- strana ulaganja su se povećala od 1990-ih (200 mlrd \$) do 2007. (2000 mlrd. \$) za 10 puta – govori o udjelu stranih kompanija u vlasništvu nad zemljištem, zgradama, u tvrtkama i sl.
 - smanjeno ulaganje 2008. radi gospodarske krize – svijet je međupovezan
- **GATT** – (General Agreement on Tariff and Trade) – Opći sporazum o carinama i trgovini – osnovan 1947. radi smanjenja carina i ukidanja uvožno-izvoznih kvota
 - carine smanjene na 6% (1980.) pa na 3% (1990-ih)
- 1994. g - GATT širi svoje djelovanje i prerasta u WTO (World Trade Organization) – Svjetska trgovinska organizacija (nije dio UN-a) – 164 članice (2018.) – sjedište u Ženevi
- **OECD** (Organisation for Economic Cooperation and Development) – organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj – osnovana 1960. kao nasljednik OEEC (Organizacija za europsku ekonomsku suradnju) kojoj je cilj bila provedba Marshallova plana za obnovu poslijeratne Europe – danas ima 35 članica

MULTINACIONALNE KOMPANIJE

- multinacionalne kompanije su velike poduzetničke, trgovačke i/ili industrijske kompanije koje imaju svoje podružnice u više zemalja
- vlasnička struktura je složena i višenacionalna

DJELOVANJE MULTINACIONALNIH KOMPANIJA

- **multinacionalnim kompanijama** smatramo one koje djeluju u najmanje dvije (po nekima šest) država, više od četvrtine prihoda ostvaruju u aktivnostima u izvanmatičnim državama i imaju multinacionalni menadžment
 - sjedište im je u najčešće u jednoj državi, a podružnice diljem svijeta (s različitim ulogama)
- logika globalne ekonomije je proizvoditi tamo gdje je najjeftinije, a prodavati tamo gdje je najpovoljnije
- mozak proizvodnje ostaje na starim lokacijama, a proizvodnja se seli na nove lokacije u slabije razvijene sredine
- jedan dio proizvodnje seli se na nove lokacije u razvijene zemlje radi boljeg položaja na dotičnom tržištu (npr. automobilska industrija se seli u zapadnu Europu ili SAD)

SJEDIŠTA MULTINACIONALNIH KOMPANIJA

- većina multinacionalnih kompanija ima sjedišta u industrijski razvijenijim dijelovima svijeta (države OECD-a)
- od 100 najvećih, 85 ih ima sjedište u tzv. Trijadi (36 u državama NAFT-e, 31 u državama zajedničkog europskog tržišta i 18 u državama istočne Azije)
- sve veću ulogu imaju kompanije iz Ruske Federacije, Brazila, Australije te JZ, J i JJ Azije
- broj MNK iz SAD-a opada, iz Europe stagnira a iz Azije doživljava eksploziju
- u zadnje vrijeme najviše se ulaže u MNK u Indiji, Kini, SAD-u, Ruskoj Federaciji, Brazilu, UK-u, Poljskoj, Njemačkoj i Australiji
- **6 industrijskih grana prevladava u prvih 100 MNK** – automobilska, naftna, elektrotehnička i elektronska, farmaceutska i telekomunikacijska industrija te proizvodnja električne energije, plina i vode
- MNK ostvaruju više od polovice svjetske trgovine

UTJECAJ MNK-a NA DRUŠTVENE PROMJENE

- **keiretsu sustav** u Japanu – brojni mali ind. proizvođači se povezuju s jednom multinacionalnom kompanijom
- ponekad velike MNK surađuju međusobno

- MNK pri otvaranju novih pogona izravno pregovaraju s državama i na taj način mogu utjecati na zakone države
- negdje utječu i na političke odluke i izbore u državama (banana države)
- MNK lobiraju kod političara u svoju korist
- Siemens – poduzeće koje najviše izdvaja za podmićivanje (lobiranje)

REGIONALNE INTEGRACIJE

RAZINE EKONOMSKIH INTEGRACIJA

- integracija – proces ujedinjavanja ekonomskih, političkih ili socijalnih funkcija u jedinstveni sustav
 - udružuju se pojedini gospodarski subjekti, grane gospodarstva ili države
- prema području djelovanja razlikujemo:
 - političke integracije / organizacije
 - političko-ekonomske
 - vojno-političke
- integracije mogu biti regionalne ili kontinentalne, dok organizacije mogu biti regionalne ili svjetske
- u teoriji ima 6 stupnjeva ekonomskog integriranja:
 - 1. okvirni sporazum o trgovini i ulaganjima i bilateralni investicijski ugovori**
 - uklanjanje zapreka u trgovini i rješavanje sporova
 - prvi korak prema sporazumu o slobodnoj trgovini
 - bilateralni investicijski ugovori – uspostavljaju se uvjeti za privatne investicije državljana i tvrtki država potpisnica
 - 2. ugovor o slobodnoj trgovini** – zona slobodne trgovine
 - uspostavlja se zona slobodne trgovine između 2 ili više zemalja
 - ukidanje ili smanjenje carina, kvota, propisa...
 - primjer: CEFTA, NAFTA i MERCOSUR (južna Amerika)
 - 3. carinska unija** – uklanjanje svih zapreka među članicama i zajednička vanjska trgovinska politika prema nečlanicama
 - primjeri: Andska zajednica (CAN), Istočnoafrička zajednica (EAC) i Južnoafrička carinska unija (SACU)
 - 4. zajedničko tržište** – carinska unija plus dodatna sloboda kretanja robe, kapitala, usluga i radne snage među članicama
 - primjeri: Europski gospodarski prostor (EEA), Europsko udruženje za slobodnu trgovinu (EFTA), ZND, Južnoazijska zona slobodne trgovine (SAFTA), ASEAN, EURASEC..
 - 5. ekonomska unija** – stupanj ekonomskog udruživanja gdje se provodi zajednička tržišna pravila i uvodi se zajednička valuta, ujednačavaju stope poreza te zajednička monetarna i financijska politika – članice Eurozone, Švicarska i Lihtenštajn
 - 6. politička unija** – najveći stupanj integracije – nastaju zajednička naddržavna politička tijela i činovnički aparat
 - ima federalnu strukturu

OSNOVNI POTICAJI UDRUŽENJU

- danas u svijetu ima nekoliko regionalnih i 40-ak slabijih trgovinskih integracija
- neke države su članice dvaju ili više regionalnih trgovinskih blokova – npr. SAD je članica Sjevernoameričkog sporazuma o trgovini (NAFTA), Zone slobodne trgovine Amerika (FTAA) i Azijsko-pacifičke ekonomske suradnje (APEC)
 - Europska unija s afričkim i azijskim sredozemnim državama čini trgovinski blok Euromediterransko područje slobodne trgovine (EMFTA)

EUROPSKE INTEGRACIJE

- **Europska unija** – najjača europska i svjetska regionalna integracija
 - 28 članica – međusobno civilizacijski i gospodarski slične
 - utemeljena 1957. Rimskim ugovorom i nekoliko puta proširivana
 - 2004. u EU su se pridružile tranzicijske postkomunističke zemlje – Cipar, Malta, Češka, Slovačka, Slovenija, Mađarska, Poljska, Estonija, Litva i Latvija
 - 2007. – Rumunjska i Bugarska
 - 2013. – Hrvatska
 - cilj EU je stvaranje Sjedinjenih europskih država
- **Euromediterransko područje slobodne trgovine (EMFTA)** – članice EU i azijske i afričke mediteranske zemlje – Maroko, Alžir, Tunis, Egipat, Jordan, Libanon i Izrael
- **EFTA** – Europsko udruženje slobodne trgovine – većina članica pristupnica EU izašla je iz EFTE
 - trenutne članice: Lihtenštajn, Švicarska, Island i Norveška
 - središte u Ženevi
 - od 1994. članice EFTA-e i EU-a formirale su Europski gospodarski prostor (EEA)
- **CEFTA** – Srednjoeuropski sporazum o slobodnoj trgovini – osnovana 1992. u Krakovu – Poljska, Mađarska i Čehoslovačka
 - smatra se čekaonicom za EU, a od 2006. mogu joj pristupiti članice koje nisu kandidati za EU
 - ima 7 članica: Albanija, BiH, Crna Gora, Kosovo, Makedonija, Moldavija i Srbija,
- **CIS** – Udruženje nezavisnih država – 11 novonastalih država raspadom SSSR-a
 - posljednjih godina se preobrazilo u Euroazijsku gospodarsku zajednicu (EurAsEC)
 - članice: Rusija, Bjelorusija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžakistan i Uzbekistan
 - osnivaju zajedničku carinsku uniju i gospodarski prostor – djeluje na 2 kontinenta

AMERIČKE INTEGRACIJE

- **NAFTA** – Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini – gospodarsko udruženje SAD-a, Kanade i Meksika
 - osnovana 1994. – to je zona slobodne trgovine bez društvene vizije
 - rezultat – preseljenje američkih i kanadskih tvornica u Meksiko radi jeftinije radne snage i lakših ekoloških propisa
- **MERCOSUR** – Zajedničko tržište juga - osnovali su je Argentina, Brazil, Paragvaj i Urugvaj, a pristupile su Venezuela, a Paragvaj suspendiran 2003. – sjedište u Montevideu
- **CARICOM** – Udruženje karipskih država

OSTALE REGIONALNE INTEGRACIJE

- **APEC** – Azijsko-pacifička gospodarska suradnja – okupio je 21 državu
 - prilično labav blok koji se nije još razvio
 - ako postane zona slobodne trgovine, uključivat će 40% svjetskog stanovništva, 45% BDP-a i 45% svjetske trgovine
- **ASEAN** – Udruženje država jugoistočne Azije – osnovan 1967.
 - članice: Indonezija, Filipini, Brunej, Singapur, Vijetnam, Laos, Mijanmar, Malezija, Kambodža i Tajland
 - sjedište u Jakarti
- **SACU** – Južnoafrička carinska unija
- **ECOWAS** – Ekonomska zajednica zapadnoafričkih država

REGIONALNE I SVJETSKJE ORGANIZACIJE

ORGANIZACIJA UJEDINJENIH NARODA

- međunarodna organizacija koja promiče i olakšava suradnju u međunarodnom pravu, sigurnosti, gospodarskom razvoju, društvenom napretku, ljudskim pravima i zalaže se za očuvanje mira u svijetu
- osnovana 1945. u San Franciscu, sjedište u New Yorku – ima 193 članice
- najveća i najvažnija svjetska organizacija
- **tijela UN-a:** Glavna (Opća) skupština, Vijeće sigurnosti, Tajništvo UN-a, Ekonomsko i socijalno vijeće i Međunarodni sud
- glavni tajnik UN-a: Ban Ki-moon (J. Koreja)
- brojne organizacije UN-a: FAO, UNESCO, WTO, UNICEF, MMF, WB, WHO, WMO, UNHCR...

OSTALE POLITIČKO-EKONOMSKE ORGANIZACIJE

- **Vijeće Europe** – nastala nakon 2. svj. rata kako bi spriječila ponovni rat
 - zalaže se za promicanje i suradnju među europskim i azijskim državama
 - članica može postati svaka europska država koja ima demokraciju, poštuje ljudska prava i potpiše konvenciju o ljudskim pravima, koja ima slobodu medija i prihvati nadležnost Europskog suda za ljudska prava
 - članice su sve europske države osim Kosova i Bjelorusije
- **OAJ** – Organizacija afričkog jedinstva – osnovana 1963. u Addis Abebi – cilj joj je borba za dekolonizaciju Afrike i suradnju afričkih država s ciljem stvaranja jedinstvenog afričkog tržišta
 - organizacija je raspuštena 2003. i zamijenila ju je Afrička unija
- **Afrička unija** – promiče demokraciju, ljudska prava i ekonomski razvoj Afrike
 - članice su sve afričke države (54) osim Maroka a države koje zahvati kriza isključe se privremeno
- **Arapska liga** – regionalna organizacija država sjeverne Afrike i jugozapadne Azije – osnovana 1945.
 - sjedište u Kairu – ima 22 članice – promiče interese i suradnju arapskog svijeta
- **COLOMBO PLAN** – Colombo plan za kooperativni gospodarski razvoj u južnoj i jugoistočnoj Aziji
- **OECD** – Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj – ima 34 članice – zemlje s visokim HDI-jem
 - sjedište u Parizu
- **Svjetska banka** – organizacija za financijsku pomoć srednje i slabije razvijenim zemljama
 - ima 170 članica – sjedište u Washingtonu
- **MMF** – Međunarodni monetarni fond – organizacija za nadziranje globalnog financijskog sustava
 - cilj organizacije je stabilizacija međunarodnih tečaja i liberalizacija ekonomske politike
 - ima 188 članica – sjedište u Washingtonu
- **G8** – forum koji čini 8 najrazvijenijih država svijeta
 - ministri pojedinih resora raspravljaju o određenim pitanjima
 - nema administrativnu strukturu niti sjedište
 - Kanada, SAD, UK, Francuska, Njemačka, Italija, Japan i Rusija
- **OPEC** – Organizacija država izvoznica nafte – sjedište u Beču
 - organizacija određuje godišnju količinu proizvodnje i cijene nafte
 - raspolaze s 2/3 svjetskih rezervi nafte, a proizvodi oko 1/3 svjetske nafte
 - članice: Alžir, Angola, Ekvador, Iran, Irak, Kuvajt, Libija, Nigerija, Katar, Saudijska Arabija, UAE i Venezuela

NATO – VOJNO-POLITIČKA ORGANIZACIJA

- **NATO** – Sjevernoatlantski vojni savez – osnovan 1949. s ciljem zajedničke obrane članica
- članice: 25 europskih država, SAD, Kanada i Turska
- sjedište u Bruxellesu – vodeću ulogu u svezu ima SAD
- Partnerstvo za mir – program NATO-a za suradnju s bivšim socijalističkim državama Europe

TEHNOLOŠKI PARKOVI I PODUZETNIČKE ZONE

ČISTA INDUSTRIJA

- u prošlosti je za industriju bila važna lokacija
- danas je važnije znanje i inovacije
- **industrije budućnosti** – one industrije koje će u sljedećem razdoblju ostvarivati nadprosječan rast mikroelektronika, biotehnologija, nanotehnologije, znanstvene industrije novih materijala, telekomunikacija, robotika – zahtijevaju goleme količine znanja i inovacija
- presudni lokacijski faktori u visokorazvijenim državama su kvalificirana radna snaga, razvijenost infrastrukture, ekološka ograničenja, cijene zemljišta, državna regulativa, kapital, faktori susjedstva
- lokacijski faktori kod srednje i slabije razvijenih država su isti kao i u vrijeme druge ind. revolucije – prigradske zone, prometna čvorišta i u rubnim dijelovima grada

INDUSTRIJA TEŽI OKRUPNJAVANJU

- u početku su industrijski pogoni bili razbacani unutar gradske jezgre ili uz nju
- u željezničkoj fazi, industrija se grupirala uz prugu i terminale
- okupljanjem različitih industrijskih grana i planskim mjerama unutar gradova ili na rubu gradova nastaju **industrijske zone**
- prva planirana ind. zona nastala je 1932. u Newcastleu u SAD-u
- industrijske regije su vezane i uz proces **litoralizacije** – smještanje industrije uz luke te gigantizam u pomorskom prometu – Honshu – istočna obala – tipičan primjer litoralizacije
- **industrijske regije** – veća, cjelovita geografska područja u kojima je industrija najvažniji čimbenik preobrazbe okolice – **Rhur** (Njemačka), **sjeveroistok SAD-a**, **srednja Engleska**, **Lombardija** (Italija), **Donbas** (Ukrajina)
- **nove industrijske regije** niču uz obalu Kine i drugim državama istočne i jugoistočne Azije te novim industrijskim državama Latinske Amerike
- **industrijski park** – područje koje okuplja poslovne subjekte koji primarno obavljaju aktivnost proizvodnje
- **tehnološki parkovi** – integriraju znanstvena istraživanja, razvoj novih tehnologija, proizvodnju i usluge (u Europi se koristi termin **tehnopolis** ili znanstveni park) – obično se smještaju uz velika cestovna čvorišta ili zračne luke
 - vodeći **tehnopark** Europe – **Sophia Antipolis** u Francuskoj (1969.); u SAD-u **Silicijska dolina**
- **poduzetničke zone** – zone oko grada koje imaju posebne povlastice (manja naknada za prostor, besplatne režije i sl.) gdje su smještene različite institucije i djelatnosti

EKOLOGIJA I GOSPODARSKI RAZVOJ

NARUŠAVANJE PRIRODNE RAVNOTEŽE

- ekološke promjene sredine pod utjecajem čovjeka sve su važniji problem današnjice
- tri sustava koja utječu na promjenu okoliša:
 - stanovništvo
 - tehnologija
 - organizacija društva i prostora
- stariji oblici industrije postaju čišći, a noviji se rade po većim ekološkim standardima

NAJVEĆI ZAGAĐIVAČI SU RAZVIJENE ZEMLJE

- kisele kiše, ozonske rupe i učinak staklenika – posljedice suvremenog onečišćenja okoliša
- **Montrealski sporazum** sklopljen radi sprječavanja uništavanja ozona i **Kyoto protokol** – za usporavanje globalnog zatopljenja

- **CO₂ – ugljik dioksid** – glavni zagađivač u svijetu, nastaje izgaranjem fosilnih goriva i krivac je za efekt staklenika
 - godišnje raste emisija CO₂ u svim zemljama svijeta, a polovicu proizvedu visokorazvijene zemlje (14 puta više po stanovniku od nisko i srednje razvijene zemlje)
 - **najveći zagađivači**: Kina (24% svjetske emisije), SAD (16%), Indija (6%), Rusija (5%) i Japan (4%)
 - **najveća proizvodnja CO₂ po stanovniku**: Katar (44 tone), Trinidad i Tobago, Kuvajt, Brunej, UAE, Bahrein, Luksemburg, Australija i Saudijska Arabija (16 tona)
- siromašni gradovi imaju puno više ekoloških problema nego razvijeni
 - kineski industrijski gradovi prednjače u zagađenosti zraka – npr. Chongqing (10 mil) ima 10 puta zagađeniji zrak od New Yorka (21,9 mil), Londona (12,3 mil) ili Tokija (33,8 mil) – br. st. za metropolitanska područja

TEŽNJA PREMA ODRŽIVOM RAZVOJU

- koncept održivog razvoja teži poticanju onog razvoja kojim se ne uništava prirodna i društvena okolina
- **koncept održivog razvoja** se zalaže za **srednji put** – poticati razvoj kojim se mijenja okolina ali u podnošljivoj, održivoj i obnovljivoj mjeri
- **EKOloškoEKOnomska učinkovitost** – naglasak se stavlja na ekonomskoj isplativosti ekološkog gospodarenja
 - podrazumijeva ostvarivanje zarade i čuvanje okoliša za novo stjecanje zarade
- **indeks učinka na okoliš** (EPI indeks) – stanje okoliša, utjecaj voda na ljudsko zdravlje, utjecaj aeropolucije – 22 pokazatelja po kojima se mjeri – najveći ima Švicarska, zatim Luxemburg, Australija, Singapur; Hrvatska je na 41. mjestu
- **HDI (indeks društvenog razvoja)** – pokazatelj razvijenosti države koji se izračunava na temelju triju elemenata: očekivanog trajanja života, obrazovanja i dohotka po stanovniku iskazanog prema kupovnoj moći

ULOGA PROMETA I RAST GRADOVA

RAST CESTOVNOG I ZRAČNOG PRIJEVOZA

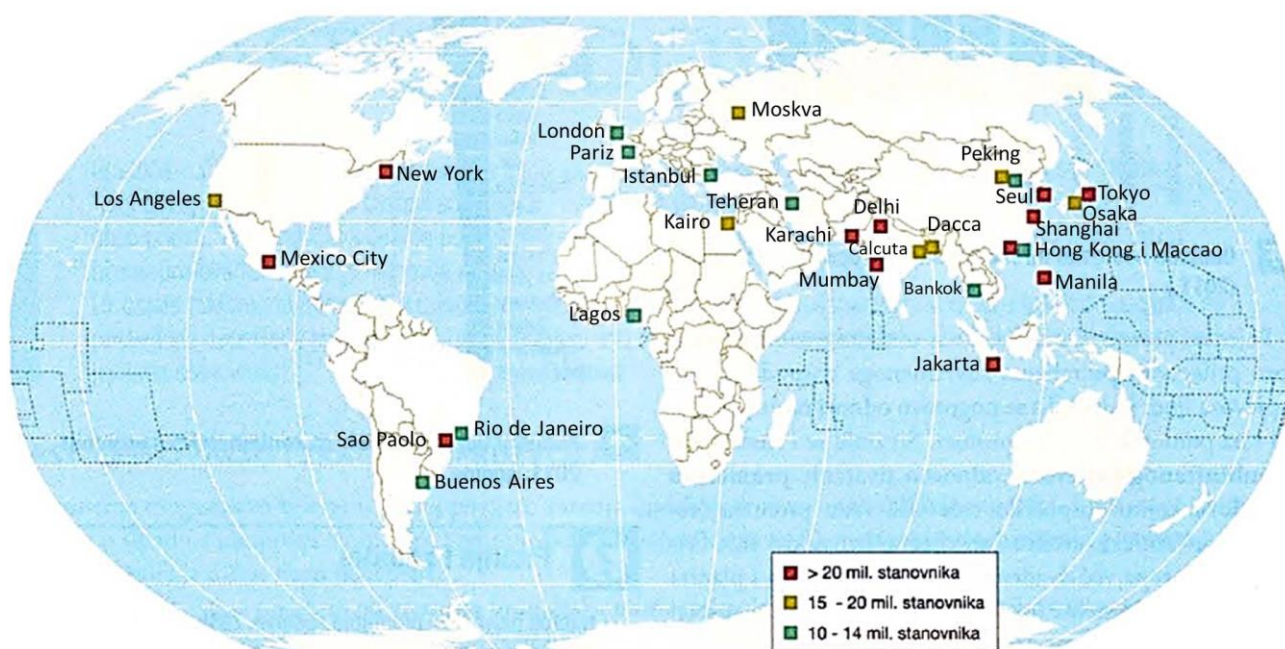
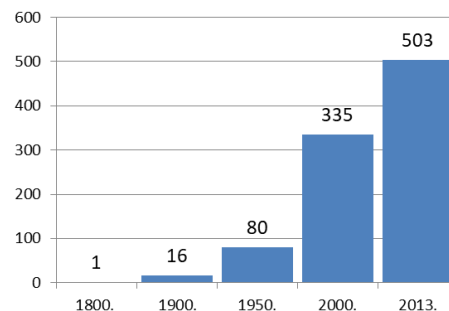
- međuzavisnost razvoja prometa i gospodarstva
- **razvoj prometa**:
 - do sredine 19. st – prevladava kolski prijevoz konjima, raste važnost pomorskog i riječnog prometa
 - od polovice 19. st – željeznica doživljava nagli razvoj (prijevoz robe)
 - od 1920-ih – nagli pad kolskog i željezničkog prometa, blagi pad pomorskog i riječnog – započinje prevlast cestovnog prometa
 - od 1950-ih – zračni promet i telekomunikacije
- sustavi kombiniranog prijevoza – prometni koridori – kojima usporedno teče više vrsta prometa (željeznički, cestovni, riječni)
 - koridor 5b i 5c najvažniji za Hrvatsku – povezuju Mediteran s Istočnom Europom; koridor 10 od sj. i srednje Europe prema Orijentu

SVE VIŠE MILIJUNSKIH GRADOVA

- razvoj prometnih sustava utjecao je na ubrzani proces **urbanizacije** i **superurbanizacije**
- u prvoj fazi gradovi nastaju na križištima prometnih pravaca, a u kasnijoj fazi, gradovi privlače izgradnju prometnica i zračnih luka
- razina urbanizacije ovisi o razlikama u gospodarskoj ili profesionalnoj strukturi stanovništva
 - ako je više stanovništva zaposleno u sekundarnim, tercijarnim i kvartarnim djelatnostima, razina urbanizacije je viša
 - posebno vidljivo u razvijenim zemljama gdje već u 19. st opada udio radne snage u primarnom sektoru, a raste u sekundarnom i tercijarnom

- u prvoj polovici 20. st – primarni sektor – 30%; sekundarni – 35% i tercijarni 35% radne snage
- do kraja 20. st – primarni sektor ispod 5%, sekundarni oko 20% i tercijarno-kvartarni oko 75%
- proces urbanizacije u slabije razvijenim državama odvija se brže od ekonomskog razvoja država jer siromašno stanovništvo iz provincije hrli u gradove radi posla – subsaharska Afrika, južna i jugoistočna Azija i Latinska Amerika – golemo područja neplanske gradnje bez komunalne infrastrukture (slumovi)
- **monocentrični prostorni razvoj** – rast broja stanovnika glavnog grada (ili nekoliko većih gradova)
- **policentrični prostorni razvoj** – kada se svi dijelovi države razvijaju jednako
- porast broja i veličine gradova:
 - do 1800. jedini milijunski grad bio je London
 - 1900. – 16 milijunskih gradova
 - 1950. – 80 milijunskih gradova; 2000. – 335 milijunskih gradova; 2013. – 503 milijunska grada
- procjena je da će do 2020. godine oko 60% stanovništva svijeta živjeti u gradovima
- **megagradovi** – gradovi s više od 10 mil. stanovnika – 2013. ih je bilo 28
 - **najveći megalopolis** Tokyo – oko 35 mil. st (zajedno s Yokohamom, Kawaskijem, Saitamom i drugim)
 - 2. po veličini – Guangzhou (26,4 mil.), treći Jakarta (26 mil.), četvrti Shanghai (26 mil) i peti Seul (26 mil)
- sve manje ruralnog stanovništva – svjetski prosjek oko 50%; u razvijenim zemljama manje od 20%, u srednje razvijenim oko 50% i u slabo razvijenim oko 70% udio ruralnog stanovništva

Broj milijunskih gradova u svijetu

- veliki rast **zračnog prometa** – broj putnika prevezenih zrakoplovom – 2012. – 2,9 mlrd. putnika i oko 100 mil. tona robe
 - najprometnije su zračne luke SAD-a i Kine; a najveći porast bilježe zračne luke Kine, Indije i UAE-a
 - najprometnija zračna luka je Atlanta (SAD), Bejing (Kina) i London
- željeznički promet – superbrzi vlakovi za prijevoz putnika – francuski **TGV** i japanski **shinkansen**